

POROČILO O ARHIVIH V KOBLENZU, KÖLNU, VARŠAVI IN KRAKOVU

V dneh od 28. novembra do 1. decembra 1978 je Arhiv SR Slovenije organiziral strokovno ekskurzijo: Frankfurt — Koblenz — Köln. V Koblenzu smo obiskali Zvezni arhiv Zvezne rep. Nemč., v Kölnu pa mestni arhiv.

Ogledali smo si tudi nekaj kulturnih znamenitosti mest, ter razstavo "Parlerji in lepi slog 1350—1400, evropska umetnost v času Luksemburžanov", ki jo je pripravil muzej Schnütgen ob sodelovanju 18 dežel. (Parlerji so znana družina iz Kölna, ki so svojo arhitekturno in kiparsko dejavnost razširili po vsej Evropi do Italije in Češke ter slovenskih dežel). Vzporedno je bilo na razstavi prikazano slikarstvo in umetna obrt od Francije do Poljske in Romunije. Razstavo si je v naslednjih mesecih ogledalo kar 300.000 obiskovalcev! Arhiv SR Slovenije je sodeloval na tej reprezentativni razstavi z listino vojvode Rudolfa IV. Avstrijskega iz leta 1360. Vključeni so bili tudi eksponati s Ptuja, iz ljubljanske Narodne galerije in zagrebške univerzitetne knjižnice. Slovenski delež se je povsem enakopravno vključeval med ostale eksponate evropske umetnosti, kar nas je navdušilo. Ekskurzije se je udeležilo 11 sodelavcev Arhiva SRS in Arhiva IZDG.

V Koblenzu nas je sprejel direktor Zveznega nemškega arhiva dr. Hans Booms s svojimi sodelavci. Ogledali smo si arhivske depoje in filmski arhiv na gradu Ehrenbreitstein. Historiat ustanove je podal dr. Heinz Boberach. Arhiv v Koblenzu je bil ustanovljen 1952. leta in je danes osrednji tovrstni arhiv Zvezne republike Nemčije. Najbrž ga ni mogoče primerjati s starimi Archives Nationales v Parizu in Public Record Office v Londonu, ali pa z mlajšimi washingtonskimi National Archives.

Koblenz hrani namreč le gradivo iz 19. in 20. stol.: Nemška zveza 1815—1866, nemško cesarstvo 1871—1918, weimarska republika 1919—1933, obdobje nacionalsocialistične vladavine 1933—1945, povojno obdobje okupacijskih con 1945—1949 in Zvezna republika Nemčija od 1949. leta naprej. Starejše gradivo takoim. Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti pa hrani dunajski "Haus, Hof und Staatsarchiv".

Povojna delitev Nemčije na dve samostojni državi se odraža tudi pri arhivih tako, da n.pr. hranita del gradiva osrednji državni arhiv NDR v Potsdamu (Zentrales Staatsarchiv der DDR oz. Deutsches Zentralarchiv) in državni filmski arhiv NDR (Staatliches Filmarchiv der DDR) v Berlinu, kakor tudi politični arhiv zunanjega ministrstva v Bonnu (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes). Sodelovanje med obema državama je v tem pogledu šele na začetku, kot n.pr. izmenjava delov arhivskih fondov in mikrofilmanje gradiva.

Prav z mikrofilmanjem v arhivih ZDA, Velike Britanije, Danske, Nizozemske, Avstrije, Poljske, Madžarske, Jugoslavije, Romunije in Češkoslovaške skušajo zapolniti vsaj glavne vrzeli v fondih polpretekle dobe. (Za mikrofilmski posnetek smatrajo, da je enakovreden originalu). Arhivarji iz Koblenza so evidentirali in uredili tudi gradivo nekdanje nemške cesarske kolonialne posesti v Togu in Kamerunu.

Arhiv v Koblenzu zbira in ureja gradivo zvezne vlade in njenega upravnega aparata; zbira fotografije, filme, tonske zapise (trakove, plošče, kasete), lepake, letake in drugi drobni tisk; sprejema zapuščine vidnejših osebnosti, političnih strank ter zvez itd. (To gradivo doteka na podlagi daril in nakupov).

Arhivarji še nimajo urejenih pravnih norm za zbiranje gradiva, tozadevni odlok zveznega ministrstva ne zadošča. V upravi oddajanje gradiva teče, v gospodarstvu pa ne in zato Koblenz nima fondov iz gospodarskega področja. Arhivsko gradivo je praviloma dostopno 30 let po nastanku; za privatne zapuščine je ta doba lahko tudi daljša, če to zahteva ustvarjalec oz. lastnik fonda.

Organizacijsko je zvezni arhiv v Koblenzu sestavljen iz 6 enot: Koblenz sam, St. Augustin — sprejemno skladišče (Zwischenarchiv), Freiburg — vojaški arhiv in sprejemno skladišče za vojaške fonde, Aachen — Kornelimünster — center za usmerjanje (Zentralnachweisstelle) in Frankfurt — zunanji depo (Aussenstelle).

Kadri: zaposlenih je ok. 350 ljudi, od teh samo v Koblenzu 200, pa jih je še vedno premalo. Strokovni sodelavci (referenti, manipulanti itd.) se šolajo v enoletni arhivski šoli v Marburgu (M. a. d. Lahn). Vpis je dovoljen absolventom srednjih šol s triletno prakso v arhivu. Arhivist (diplomirani zgodovinar ali pravnik) si pridobi enako kvalifikacijo kot jo imajo uporabniki — znanstveniki. V Koblenzu namreč sodijo, da je na ta način sodelovanje plodnejše! Zato gre bodoči arhivist po 6 mesecih dela v arhivu v arhivsko šolo v Marburgu in po dveh letih opravi doktorat, ki pa ni tako zahteven kot v socialističnih deželah. Nato dobi arhivist določen fond, skrbi za škartiranje, obdelavo in popis: delo je na ta način pestrejše, četudi so posamezne faze različno zahtevne.

Zgradba in oprema: v Koblenzu bo 1980 zgrajeno posebno poslopje, zdaj arhiv gostuje v bančni stavbi. Kljub temu pa so uspešno prilagodili potrebam arhivske službe vseh 9 nadstropij: tu so depoji s kovinsko opremo (police in omare s predalčniki in zlozljivimi odlagalnimi mizicami). Plakati n.pr. so spravljani v kovinskih omarah v velikih mapah tako kot pri nas. V veliki čitalnici je posebna kabina za dežurnega arhivarja, ki je telefonično povezan z depoji. 1977. leta so dobili prve manjše računalnike za pomoč pri obdelavi gradiva.

Konservacija, laminacija, nato vezava gradiva v velike zvezke oz. knjige se opravlja v lastnih delavnicah.

Filmski arhiv je nameščen v gradu Ehrenbreitstein. Shranjevanje filmov je prineslo nove tehnične probleme, ki jih uspešno razrešujejo: filme prekopirajo na trajnejše acetatne trakove in pripravijo takoim. duppositive (lavendel), nato pa jih vskladiščijo v posebej klimatiziranih prostorih na gradu. Prav zaradi teh uspehov jim je zvezna vlada v 60tih letih poverila skrb tudi za vse sodobne nagrajene filme, za dokumentarce in igrane filme. To je toliko pomembnejše, ker Zvezna republika Nemčija še nima osrednjega filmskega arhiva, kot ga ima n.pr. NDR v Berlinu; Koblenz naj bi v prihodnje postal glavni tovrstni arhiv ZRN.

V začetku leta 1978 je bilo tukaj arhiviranih ok. 27.000 dokumentarcev (vključno s tedniki — Wochenschau) in ok. 1800 nem. igranih filmov. To je ok. 45 milj. metrov filma, ki je vskladiščen na več kot 2.000 m² površine v gradu Ehrenbreitstein. Četudi to niso majhne številke pa vendar ostaja dejstvo, da hrani ta filmski arhiv le 3% vseh nemih igranih filmov in 60% zvočnih filmov posnetih do leta 1945. Iz kasnejše produkcije je Koblenz uspel zbrati le 16% nemških filmov. Pojavlja se problem strokovnega kadra za nujne konservatorske posege, ki ga tudi ni dovolj. Zanimanje za tovrstno gradivo je precejšnje: tako med novinarji, kot publicisti in znanstvenimi delavci. Uporabniki imajo na voljo posebne montažne mize (Schneidetisch) in vso strokovno pomoč.

Nekaj statističnih podatkov za ilustracijo dejavnosti arhiva v Koblenzu: skupaj z vsemi enotami hrani 65.424 tm pisanega gradiva. Tiskano gradivo obsega 54.911 zvezkov. Knjižnice hranijo skupaj 87.604 zvezkov; v priročni knjižnici smo opazili tudi Vodnik po arhivih Slovenije, 1965. V letu 1977 je bilo vseh koristnikov 2730, med njimi 322 inozemcev (tudi 4 Jugoslovani). Filmski arhiv je uporabljalo 217 koristnikov. Med uporabniki so tudi uradne nemške ustanove, ki iščejo vojne zločince.

Arhiv je do konca leta 1978 objavil 23 publikacij gradiva, 21 izdaj virov ter 13 inventarnih seznamov! Pri objavljanju gradiva sodelujejo z inštituti za zgodovino, z bavarsko akademijo znanosti itd. V načrtu imajo generalni repertorij virov za nemško zgodovino, ki bi zajel tudi tuje arhive, ne le nemških. Pri tem delu si bodo pomagali

tudi z računalnikom. Poleg tega z občasnimi razstavami dopolnjujejo nujne stike z javnostjo.

Kölnski mestni arhiv smo si ogledali po posredovanju dr. Heinza Boberacha: tu nas je lepo sprejel direktor dr. Hugo Stehkämper, depoje pa nam je razkazal dr. Joachim Deeters.

To je bogat arhiv nekdanjega hanzeatskega mesta, ki hrani ok. 60.000 listin in rokopisov od 9. stol. dalje. Danes zbira tudi gradivo gospodarskih organizacij, bodisi na prostovoljni osnovi ali pa z odkupom. Arhiv po principu hrani samo pisano gradivo, torej tudi rokopisne knjige, dočim tiskano gradivo hrani biblioteka.

Zgradba arhiva je nova, namensko grajena. Čitalnica za obiskovalce je opremljena z diktafonom, pisalnim strojem in mikročitalcem. Dežurni arhivar ima telefonsko zvezo z depoji; koristnik čaka na gradivo le 15 minut, kar je nekaj izjemnega v arhivski praksi. Oprema depojev je podobna kot v arhivu v Koblenzu. Zaradi dokaj ugodnega podnebja shajajo brez klimatskih naprav. Pri izolaciji so upoštevali stoletja stare izkušnje: granit — zračna plast — opečna stena.

Imajo svojo konservatorsko delavnico, kjer delajo v glavnem knjigovezi (papirna pulpa in laminacija). Stare listine razgrnejo in dobro zaščitijo s posebnimi ovitki — folijami (melinex), ki ne škodujejo pergamentu oz. papirju. Ovitke pritrdijo z vijaki na obešalnike tako, da listine visijo v kovinskih omarah (sistem visečih map). Pečati so shranjeni v posebnih plastičnih skodelicah, ki so pritrdjene na folijo (podoben sistem imajo le še v Utrechtu). Dragoceno gradivo mikrofilmajo po posebnem programu, ki ga predvideva varnostni načrt za vso državo.

Delo ne teče s kakšno hudo naglico, temveč vztrajno, sistematično, skratka, dobro organizirano, (kar smo opazili tudi v Koblenzu). Arhiv izdaja svoje publikacije in prireja občasne razstave; ima postavljeno tudi stalno razstavo za učne ure s šolsko mladino.

V dneh od 16. do 22. junija 1979 sem obiskala s člani arhivskega društva Slovenije sledeče poljske arhive: arhiv starih listin (gradivo do 1918) — Archiwum Glowne Akt Dawnych, arhiv po l. 1918 — Archiwum Akt Nowych v Varšavi in vojvodski arhiv — Wojewodzkie Archiwum Panstwowe (1257—1956) v Krakovu, ter arhiv tehnične dokumentacije v Varšavi — Archiwum Dokumentacji Mechanicznej.

Če skušamo komparirati situacije, ki so primerljive in poiskati stične točke ter razlike med arhivi Koblenza, Kölna ter Varšave in Krakova, pridemo do sledečih opažanj: za najnovejšo jugoslovansko zgodovino sta zanimiva arhiva v Koblenzu in v Varšavi (po l. 1918).

Koblenz ima pač zaradi obstoja dveh nemških držav poseben položaj in zbira gradivo le iz 19. in 20. stol.; varšavski arhiv Akt Nowych hrani materiale od leta 1918 naprej, starejše gradivo zbira namreč arhiv Akt Dawnych. Krakovski vojvodski arhiv pa zajema 700-letno obdobje (1257—1956), kar ponovno dokazuje, da tudi Poljaki raje združujejo daljša časovna obdobja.* Kölnski mestni arhiv zbira tudi sodobno gradivo, njegove najstarejše listine pa segajo še v 9. stol.!

Arhiv v Kölnu razgrinja srednjeveške listine in jih opremlja s posebnimi melinex folijami ter obesi v omare, tudi pečate posebej hrani v plastičnih skodelicah, ki so pritrdjene na folije. Varšavski arhiv Akt Nowych pa razgrnjene listine s pečati (ki so posebej oviti s tankim papirjem) spravlja vsako zase v kartonske škatle. Poljaki stalno uporabljajo laneno platno za različne platnice in ovoje pri vezavi arhivskega gradiva. Tako

---

* Podoben primer sem našla v muzeju revolucije — Muzeum historii polskiego ruchu rewolucyjnego — v Varšavi, ki zbira in obdeluje materiale za obdobje od 1794 naprej, vse do današnjih dni!

Köln kot Varšava si močno prizadevata z različnimi konservatorskimi posegi očuvati listinsko gradivo (n.pr. boj z različnim mrčesom).

Varšavski arhiv Akt Nowych ima ševeda precej manjši laboratorij za konservacijo gradiva (le od 1918 naprej) kot pa Koblenz za 19. in 20. stol. Pohvalili so se z laminatorjem jugoslovanske izdelave (predvsem) za plakate, ki jih hranijo od 1944 dalje.

Varšavski takoimenovani Arhiv tehnične dokumentacije bi lahko vzporejali s filmskim arhivom na gradu Ehrenbreitstein v Koblenzu. Tu smo videli malo starejše metode dela pri konservaciji filmskega gradiva. Skrbno pa shranjujejo zvočne zapise, še posebej politične govore v radijskih sporedih (lesene police, kartonske škatle za diske, za shranjevanje filmov uporabljajo seveda kovinsko opremo). Zbirajo vse stare fotografije: zanima jih noša in grafična oprema na hrbtih, ki je različna pri posameznih fotografskih ateljejih.

Oprema depojev je bila vedno kovinska; v varšavskem arhivu Akt Dawnych smo opazili veliko skrb za primerno klimo v depojih, kajti podnebje tukaj je precej drugačno od onega v Porenju, krakovski arhiv pa ima en depo v srednjeveškem gradu (Wawel).

V Varšavi so bile vse arhivske stavbe zgrajene oz. obnovljene po koncu II. svetovne vojne, v Krakovu pa je pereč problem s prostorom, saj stara poslopja ne zadoščajo več. Koblenz bo dobil novo namensko zgradbo, Köln pa jo že ima.

Čitalnice so bile na Poljskem morda nekoliko enostavneje opremljene. Opazili smo pripravna lesena stojala za atlante, večje knjige oz. vezane časnike, ki so se lahko regulirala; prav tako je bil zanimiv transportni voziček za različno gradivo.

Poljaki so nam zagotavljali, da nimajo problemov s kadri: tako ima n.pr. krakovski arhiv za obdelavo 8.000 tm gradiva 65 sodelavcev. Koblenz bi rad imel več arhivskih delavcev, a so finančne omejitve. Oboji pa so poudarjali nujnost, da arhivisti tudi znanstveno obdelujejo gradivo.

Izmenjali smo nekaj pogledov in izkušenj, spoznali pa tudi, da imamo precej skupnih problemov od prostorske stiske do konservacije dokumentov. Med seboj smo si izmenjali tudi nekaj strokovne literature.

Marjeta Čampa